Eduskunnan valtiovarainvaliokunnan työ- ja elinkeinojaosto
sara.kuitunen@eduskunta.fi

Työ- ja elinkeinojaosto keskiviikko 10.10.2018 klo 09:00 / HE 123/2018 vp / Asiantuntijapyyntö

HE 123/2018 vp Hallituksen esitys eduskunnalle valtion talousarvioksi vuodelle 2019

Teema: Pl 32 - Syyt työvoiman kohtaanto-ongelman taustalla ja toimenpiteet työvoiman kohtaannon parantamiseksi lyhyellä ja pitkällä aikavälillä

Erityisesti:

o Arvio vuoden 2019 talousarvioehdotuksen toimenpiteiden vaikuttavuudesta työvoiman kohtaannon kannalta

o Käytännön esimerkkejä ja ehdotuksia uusiksi toimenpiteiksi, kuten siltasopimusmalli.

Keskeiset huomiot

Yleistä

Vuoden 2019 talousarvioesityksessä tuloiksi ennustetaan 53,9 miljardia euroa ja menoiksi ehdotetaan 55,3 miljardia euroa, joten valtion talousarvioesitys vuodelle 2019 on 1,4 miljardia euroa alijäämäinen, mikä katetaan ottamalla lisää velkaa.

Suomen Yrittäjien mielestä tässä suhdannetilanteessa valtiontalouden ennakoitu alijäämä on liian suuri. Näkemyksemme mukaan valtion menoja olisi voitu katsoa kriittisemmin. Suhdannetilanteeseen nähden harjoitettu finanssipolitiikka on keveää ja sen seurauksena julkisen talouden ongelmia osittain siirretään tulevaisuuteen.

Julkisen talouden rahoitus ei talouskasvusta huolimatta ole huolimatta kestävällä pohjalla. Väestön ikääntyminen kasvattaa julkisia menoja, vähentää työikäisen väestön määrää ja heikentää talouden kasvumahdollisuuksia. Tulevaisuudessa yhä pienempi joukko väestöstä rahoittaa julkiset palvelut ja etuudet. Tämä tarkoittaan julkisten menojen nopeaa kasvua lähivuosina, mutta julkisen talouden tulojen kasvu tulee jäämään talouskasvun hidastuessa julkisten menojen kasvua hitaammaksi. Ongelma kestävyysvajeen hoitamisesta siirtyy seuraavalle hallitukselle.

Työmarkkinoiden tilanne on suhdannetilanteeseen nähden huono. Huolimatta viimeaikaisesta työllisyysasteen noususta työttömien määrä on edelleen kohtuuttoman korkealla tasolla ja olemme jo käytännössä hyvin lähellä rakenteellisen työttömyyden tasoa. Ilman rakenteellisia työmarkkinoiden toimintaan vaikuttavia tekoja ei merkittävään työttömyyden alenemiseen ole mahdollisuutta.

Kohtaanto-ongelmasta

Työmarkkinoilla havaittu yhtäaikainen pula työpaikoista ja työntekijöistä on merkki kansantalouden tuotantopotentiaalin vajaakäytöstä. Osa kohtaanto-ongelmasta on luonnollista kansantalouden tuotanto- ja työvoimarakenteiden muutosten sekä talouden suhdannevaihtelujen synnyttämää sopeutumiskitkaa. Osa kohtaanto-ongelmista on taas seurausta työvoiman kysynnän ja tarjonnan pitkäkestoista epätasapainosta, jonka taustalla on kysynnän ja tarjonnan alueelliseen, ammatilliseen osaamiseen, tai tuottavuuteen liittyvät tekijät. Myös pitkäkestoiset taantumat ja lamakaudet voivat synnyttää pysyviä, työmarkkinoiden tasapainottumista heikentäviä rakenneongelmia.

Työvoiman kysynnän ja tarjonnan kohtaantoa tarkastellaan usein nk. Beveridge-käyrällä, joka kuvaa yhtäaikaisesti kansantalouden suhdannetilannetta (työttömyyttä) ja työmarkkinoiden tiukkuutta (avoimia vakansseja). Työ- ja elinkeinoministeriön tilastojen mukaan kohtaanto näyttää heikentyneen viime vuosina. Pehkonen et al. (Valtioneuvoston selvitys ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 15/2018) mukaan avoimien työpaikkojen määrä ja niiden suhteellinen osuus (vakanssiaste) on noussut voimakkaasti vuoden 2009 jälkeen. Samanaikaisesti työttömyys, niin absoluuttisesti kuin suhteellisesti mitattuna, on kasvanut. Vuosien 2006 ja 2017 havainnot osoittavat, että kuukauden lopussa avoimena olevien työpaikkojen määrä on noussut noin 10 000:lla ja työttömien määrä noin 60 000:lla.

Taloustieteelliset tutkimustulokset ovat varsin yksimielisiä siitä, että työvoiman tarjonnan taloudellisia kannusteita tulisi vahvistaa, sillä ne yhdistyvät työttömän työnhakijan työllistymisen todennäköisyyteen. Esimerkiksi Suomessa taloudelliset kannusteet ovat olleet korkeimmillaan vuosina 2008—2009, jonka jälkeen ne ovat laskeneet liki yhtäjaksoisesti vuoteen 2014. Kannustetaso on erityisen matala alle 35-vuotiailla naisilla, joilla on alle kolmivuotiaita lapsia (ks. Pehkonen et al.).

Työvoiman tarjonnan ulkopuolella olevan työikäisen väestön työllistymisen ja taloudellisten kannusteiden välinen yhteys on tutkitusti heikko. Pitkittyvä työttömyys lisää riskiä työvoiman tarjonnan ulkopuolelle siirtymisestä, työttömyysjaksojen kestoa ja pitkäaikaistyöttömyyttä on käytännössä pakko pyrkiä lyhentämään kaikin mahdollisin keinoin.

Globalisaatio väistämättä muuttaa työmarkkinoiden toimiala- ja ammattirakenteita. Teknologinen kehitys myös omalta osaltaan muuttaa ammattitaitojen kysyntää ja työsuhteiden luonteita. On selvää, että erityisesti työllisyyden kasvun keskittyminen matala- ja korkeapalkkaisiin ammatteihin ja aloille voi edellyttää palkkauskäytäntöjä, joissa yritys- ja työntekijäkohtaiset

tuottavuuserot huomioidaan nykyistä selvemmin. Jos tämä tekijä poliittisista syistä jää huomioimatta, silloin kohtaanto-ongelma jää pysyvästi tarpeettoman suureksi.

Tutkimukset tukevat myös sitä, että työnhakijoiden koulutusta, alueellista ja ammatillista liikkuvuutta sekä työn etsintää tehostavat toimenpiteet on perusteltua kohdistaa maan suurimpiin seutukuntiin. Resurssien kohdentaminen mahdollistaisi politiikkatoimien kokoluokan kasvattamisen, joka taas vahvistaisi niiden vaikuttavuutta.

Hallituksen esitykset kohtaanto-ongelman helpottamiseksi

Hallituksen esitykset vuoden 2019 talousarvioehdotuksessa ovat oikeansuuntaisia, mutta ne eivät merkittävästi tule pienentämään kohtaanto-ongelmaa. Hallituksen esityksessä ei työmarkkinarakenteet jäävät muuttamatta. On silti hyvä, että aktivointitoimenpiteitä ja seurantaa lisätään, vaikka niiden taloudelliset vaikutukset jäänevät pieniksi.

Siltasopimusmallissa valtio ja jokin talousalue/maakunta (esim. Varsinais-Suomi) sitoutuvat mahdollisuuksien mukaan edistämään kasvun mahdollisuuden hyödyntämistä. Se perustuu toimijoiden yhteistyöhön ja alueen tilanteen ja toimenpiteiden tarkasteluun useiden hallinnon alojen kautta. Siltasopimus yhdistää alueen omia ja kansallisia toimia erityisesti työvoiman saatavuuden, t&k-alustojen, koulutuksen ja tietopohjan osalta. Myös kansainvälisten osaajien houkuttelu alueelle on osa prosessia. Lisäksi saavutettavuus, asuminen ja alueen tunnettuus tunnistetaan kasvun tekijöiksi.

Siltasopimusmalli on sinänsä kannatettava, sillä kaikki hallinnollinen yhteistyö on tervetullutta ja tätä kautta varmasti saadaan resurssit tehokkaampaa käyttöön ja se omalta osaltaan auttaa kohtaanto-ongelman pienentämisessä.

Kohtaanto-ongelman pienentämisen avain löytyy kuitenkin työvoiman tarjonnan ja kysynnän taloudellisista kannusteista. Järjestelmästä on tehtävä sellainen, että miltei poikkeuksetta työn vastaanottamisen ja uuden työsuhteen solmimisen tulee olla kannattavaa. Jotta tähän päästään, tulee tunnustaa se, että palkkatason pitää heijastaa yrityksen ja toimialan tuottavuutta ja toisaalta sosiaaliturvan taso ei vois nousta työmarkkinoilta saatavaa korvausta korkeammaksi.

Suomen Yrittäjät

Petri Malinen
ekonomisti